

Людмила Доценко

кандидат психологічних наук, доцент
Національний авіаційний університет, Київ, Україна

Інна Каряка

кандидат психологічних наук, доцент
Національний авіаційний університет, Київ, Україна

Ольга Волошина

студентка 4 курсу освітньої програми «Практична психологія»
Національний авіаційний університет, Київ, Україна

ДИСКУСІЯ ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

У статті висвітлено основні підходи до визначення поняття дискусія. Представлені результати дослідження особливостей розвитку комунікативних здібностей студентів практичних психологів, до та після впровадження дискусії як методу психокорекції. Отримані дані свідчать, що вдвічі зменшилась кількість юнаків з низьким рівнем комунікативних здібностей та зросла кількість з середнім та високим рівнями. Подано практичні рекомендації, щодо використання методу дискусії для розвитку комунікативної компетентності студентів.

Ключові слова: дискусія, мозковий штурм, дерево рішень, комунікативні здібності, комунікативні вміння, комунікативна компетентність, тип спілкування, студенти практичні психологи.

Постановка проблеми. Юнацький вік є одним з основних етапів життя особистості. Саме в цей період молода людина стає незалежною від думки батьків, починає активно будувати своє теперішнє та майбутнє, а також самостверджується в суспільстві. Вступаючи до закладу вищої освіти, юнаки починають відчувати соціальну депривацію зі сторони сім'ї, шкільних друзів. Всі проблеми, що постають на їх шляху доводиться вирішувати самотійно, що обумовлює спілкування з викладачами, пошук нових друзів, соціальних груп, в

яких можна проявити себе, сфер практичної самореалізації. Важливим чинником, який впливає на успішність адаптації у новому освітньому середовищі виступають комунікативні вміння юнаків, за допомогою яких вони можуть досягти поставлених цілей. Тому розвиток комунікативної компетентності студентів є запорукою їх гармонійного проходження процесу професійної підготовки. Нині існує велика кількість методів корекції комунікативних здібностей юнаків та серед них особливої уваги заслуговує дискусія, що безпосередньо дозволяє вербалізувати думки, погляди, ідеї, ефективно сприймати інформацію та спонукає особистість до спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові здобутки у розв'язанні проблеми розвитку комунікативних здібностей особистості представлені у роботах таких вчених як: Л.В. Власенко [3], Н.Р. Вітюк [2], Г.Г. Почепцов [7], Н.Д. Творогова [8], Н.В. Лук'янчук [5] та ін. Науковцями з'ясовано, що труднощі, які виникають у комунікації юнаків, пов'язані з невмінням взаємодіяти зі співрозмовником, несприйняттям та нерозумінням партнера по спілкуванню, роздратуванням через невдалі спроби встановлення психологічного контакту, загальною невдоволеністю процесом спілкування. Так, Н.В. Лук'янчук, вважає, що в основу розвитку комунікативної обдарованості в юнацькому віці має бути покладено фасилітативний супровід з використанням дискусії. Дискусія як метод розвитку комунікативних вмінь та інтерактивного навчання розглядається також у роботах Н.В. Чепелевої [9], Г.В. Дьяконова [4], Т.С. Паніної, Л.М. Вавілової [6] та ін. Вивчення впливу дискусії на формування комунікативних вмінь, дасть можливість більш глибокого розуміння проблеми формування комунікативної компетентності студентів, що безпосередньо дозволить їм навчатися вербалізувати власні думки, погляди, ідеї, ефективно сприймати інформацію та виявляти інтерес до міжособистісного спілкування.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження особливостей впливу дискусії на розвиток комунікативної компетентності студентів практичних психологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікативні здібності виступають однією з передумов професійної самореалізації особистості, тому особливої уваги потребує їх розвиток та корекція. Нині існує велика кількість прийомів та методів, що підвищують рівень комунікативного потенціалу особистості, проте для студентів практичних психологів варто виділити дискусію.

У науковій літературі існує ряд підходів до визначення поняття дискусії.

Великий тлумачний словник сучасної української мови характеризує дискусію як широке публічне обговорення якого-небудь спірного питання [1, с. 299].

Філософський підхід розкриває дискусію як метод Сократа, який полягає в тому, що між співрозмовниками, які не мають «готової» відповіді на питання і прагнуть досягти істини, відбувається діалог, під час якого окреслюється проблема та починається пошук її рішення.

У педагогічній літературі дискусія розглядається як форма організації навчання та розробляється методика її організації та проведення.

Психологія розглядає дискусію серед методів розвитку психічних функцій, особистісних якостей та творчих здібностей особистості.

Для вдалого використання дискусії як методу психокорекції, необхідно звернути увагу на етапи її організації та проведення. Вона може відбуватися в різних формах, взаємності від індивідуальних особливостей учасників, досвіду та навичок модератора тощо. Проте основними та найпопулярнішими залишаються дві форми: мозковий штурм та дерево рішень.

Під час проведення такої корекційної роботи учасники мають змогу не лише краще пізнати один одного, але й глибше вивчити проблему, що була темою обговорення. Вони також можуть навчитися самопрезентації, виступу

перед аудиторією, відстоюванню власних інтересів, мистецтву переконання та впливу на інших у процесі комунікації, збагатити свій словниковий запас.

Міжособистісне спілкування є однією з найбільш важливих сфер для студентів. За його допомогою юнаки намагаються самоствердитися та самовиразитися в суспільстві. На перше місце виступає саме інтимне спілкування та спілкування з одногрупниками, яке є вибіркоким. Однією з найпоширеніших труднощів у спілкуванні юнаків є сором'язливість. Зазвичай, такі особи, мають тенденцію до інтроверсії, менше контролюють власну поведінку, більш тривожні, відповідно стикаються з великою кількістю комунікативних проблем.

Варто зазначити, що в цьому віці особистості особливо важливо перебувати в групі однолітків. Це сприяє підвищенню самооцінки, впевненості в собі, задовольняє потребу у вільному спілкуванні.

Загалом, студенти з достатнім та високим рівнем розвитку комунікативних здібностей відчувають потребу в комунікативній і організаторській діяльності та активно прагнуть до неї. Вони не губляться за нових обставин, а навпаки досить швидко орієнтуються у складних ситуаціях. Окрім цього, потрапляючи в незнайомий колектив, поводяться невимушено, прагнуть розширити коло своїх знайомств та знайти нових друзів, проявляють ініціативу. Коли виникає складна ситуація, здебільшого бажають перейняти на себе лідерські позиції та самостійно приймати рішення. Часто вони здатні відстоювати власну думку, вміють аргументовано донести її до інших та прагнуть, аби її прийняли. Також через високу потребу у спілкуванні, юнаки можуть внести пожвавлення в незнайому компанію та самостійно долучаються до справ, які сприятимуть її реалізації. У зв'язку з цим, саме у студентському віці найчастіше починають займатися громадською, волонтерською діяльністю, долучатися до роботи органів самоврядування, де можна виявити своє ставлення до окремих соціальних явищ тощо. Варто відмітити, що все це студенти роблять через власні принципи, внутрішні переконання та потреби, а не тому, що їх змушують оточуючі.

Аналіз наукової літератури з проблем комунікації юнаків свідчить, що високі комунікативні здібності мають досить важливе значення для професійного становлення студентської молоді, а метод дискусії здатен ефективно впливати на розвиток їх комунікативної компетентності.

Для перевірки вищезазначеного припущення нами було проведено емпіричне дослідження, учасниками якого стали 40 студентів 3 курсу спеціальності 053 «Психологія» освітньої програми «Практична психологія» Національного авіаційного університету. Дане експериментальне дослідження передбачало вирішення наступних завдань:

1. Підібрати методичний інструментарій для визначення рівня розвитку комунікативних здібностей юнаків;
2. Встановити наявний у студентів рівень розвитку комунікативних здібностей;
3. Розробити психокорекційну програму з використанням методу дискусії та провести її з респондентами, у яких встановлений низький рівень комунікативних здібностей;
4. Здійснити повторну діагностику учасників психокорекційної групи, проаналізувати отримані результати та інтерпретувати наявні дані;
5. На основі отриманих результатів розробити практичні рекомендації щодо подальшого вдосконалення та розвитку комунікативних здібностей студентів.

Відповідно до зазначених завдань, діагностика рівня комунікативних здібностей у осіб юнацького віку здійснювалася за допомогою таких методик: а) для визначення загального рівня комунікативних та організаторських здібностей (КОЗ) нами було використано методику В. В. Синявського та Б. А. Федоришина; б) виявлення особливостей типу спілкування юнаків здійснювалось за допомогою методики комунікативних умінь Л. Міхельсона; в) вивчення потреби у спілкуванні проводилося з використанням методики Ю.Л. Орлова.

У результаті проведеної діагностики за методикою КОЗ, було встановлено, що 38% юнаків мають низький рівень розвитку комунікативних здібностей, 47% - середній і решта, 15% - високий рівень сформованості означених здібностей.

Респонденти, які мають низький рівень розвитку комунікативних здібностей зазвичай замкнуті, мають вузьке коло спілкування, не проявляють ініціативу в діалозі, їх висловлювання одноманітні та короткі, воліють працювати самотійно, а не в групі.

Респонденти з високим рівнем комунікативних здібностей, швидко звертають на себе увагу та часто знаходяться в центрі подій. Вони легко ідуть на контакт та вправно підтримують розмову.

Для деталізації отриманих результатів методики «КОЗ», нами було проведено тест комунікативних здібностей Л.Міхельсона. Останній дозволяє виявити тип спілкування респондентів, від якого залежить рівень розвитку їх комунікативних здібностей. Відповідно до цього, нами було констатовано, що у всіх досліджуваних в тій чи іншій мірі присутні виокремлені всі типи спілкування. Так, присутність залежного типу на середньому рівні, було зафіксовано у 23% респондентів, на низькому рівні - у 64% юнаків, у 13% студентів - на високому рівні. В свою чергу, низький рівень агресивного типу спілкування було зафіксовано у 81% респондентів і лише у 5% означений тип виявляється на середньому рівні, у 14% юнаків спостерігається агресивний тип спілкування високого рівня. Стосовно компетентного типу спілкування, слід сказати, що низький рівень прояву мають 41% респондентів, середній - 59%, високий рівень його розвитку - не виявлено.

Для виявлення мотиваційної складової прояву комунікативних здібностей, було використано методику Ю.Л. Орлова. Відповідно до цього, нами були отримані наступні результати: високу потребу у спілкуванні відчують 15% респондентів, середній рівень мотивації зафіксований у 55%, низький – у 30%.

У результаті проведення ранжування отриманих результатів за трьома методиками, нами було отримано узагальнені показники рівня розвитку комунікативних здібностей студентів.

Відтак, 14% респондентів мають високий рівень розвитку комунікативних здібностей, 50% - середній рівень, а 36% досліджуваних проявляють низький рівень розвитку комунікативних здібностей.

Згідно з отриманими даними, в осіб з високим залежним та агресивним типом спілкування, низький рівень розвитку комунікативних здібностей, але вони відчувають високу потребу у комунікації. Таким чином, можна зробити припущення, що порушення у розвитку комунікативної компетентності студентів обумовлюються наявністю високого рівня сформованості агресивного та залежного типів спілкування.

Зважаючи на результати проведеного дослідження, нами була розроблена корекційна програма, мета якої полягала у розвитку комунікативної компетентності студентів практичних психологів з використанням технік дискусії. Для її впровадження була сформована експериментальна група у складі 15 осіб. Відповідно до мети, виділені завдання програми. Серед них стимулювання комунікативної активності студентів, зниження рівня тривожності; збагачення словникового запасу; розвиток комунікативних здібностей.

Програма розрахована на 8 занять по 80 хвилин кожне. Періодичність проведення занять: 2 рази на тиждень. Форма занять: групова.

З метою доведення ефективності впровадженої нами корекційної програми було проведено контрольний зріз рівня розвитку комунікативних здібностей експериментальної групи.

Було зафіксовано позитивні зрушення щодо виявлення кількості осіб з високим, середнім та низьким рівнем розвитку комунікативних здібностей, де перші зросли на 4%, другі – на 18%, а останні знизилися на 22%.

Аналізуючи результати за методикою КОС В. В. Синявського та Б. А. Федоришина «до» та «після» проведення корекційної програми слід відзначити, що кількість осіб з високим рівнем розвитку комунікативних здібностей збільшилось з 15% до 31%, а з низьким – зменшилось до 22%.

Як свідчать отримані дані за методикою комунікативних умінь Л. Міхельсона, після проведення корекційної програми змінюються основні тенденції у виборі стилю спілкування, зокрема переважає високий рівень компетентного стилю, а агресивний та залежний знаходяться на низькому. Слід відмітити, що чисельність осіб, які наразі мають високий рівень компетентного стилю спілкування, зростає до 19%, а осіб, що мають низький та середній рівень залежного стилю зменшилась на 7%. Поряд з цим спостерігається також зменшення застосування агресивного стилю. Відсоток високого рівня його прояву знизився на 8%. Юнаки зазначають, що тепер вони звертають увагу на партнера по спілкуванню, намагаються враховувати всі його особливості (вікові, індивідуальні) при взаємодії. Також звертають увагу на те, що розширилась сфера їх інтересів і відповідно до цього словниковий запас, впевненість у своїх словах та діях.

Контрольний зріз діагностики мотиваційної складової прояву комунікативних здібностей за методикою Ю. Л. Орлова свідчить про прагнення респондентів до спілкуванн. Повторні результати дослідження демонструють наступне: високу потребу у спілкуванні відчують 34% респондентів, середній рівень мотивації зафіксований у 47%, низький – у 19%.

Після впровадження корекційної програми було зафіксовано позитивні зрушення щодо виявлення кількості осіб з високим, середнім та низьким рівнем розвитку комунікативних здібностей, де перші зросли на 4%, другі – на 18%, а останні знизилися на 22%.

Отримані показники свідчать про те, що після проведення корекційної програми вдвічі зменшилась кількість юнаків з низьким рівнем комунікативних здібностей та зростає кількість з середнім та високим рівнями. Варто відмітити,

що після впровадження психокорекційних заходів у юнаків відмічається більша впевненість в собі, вони активніше вступають в контакт з оточуючими, захищають свою думку. Також за їх словами перебування в академічній групі наразі не викликає у них сильних негативних переживань, а, навпаки, мотивує до встановлення нових контактів, до обговорення різних тем та розширення світогляду.

Для перевірки достовірності отриманих даних була виконана математична обробка за допомогою t -критерію Стьюдента для залежних вибірок. Відповідно до результатів обчислення $t_{\text{емп}} = 3,6$ при критичних значеннях $t_{\text{кр}} = 2.37$ ($p \leq 0.05$) та $t_{\text{кр}} = 3,5$ ($p \leq 0.01$), що свідчить про те, що $t_{\text{емп}}$ потрапляє у зону значущості оскільки $t_{\text{емп}} > t_{\text{кр}}$ ($p \leq 0.01$), що говорить про наявність кореляційних зв'язків.

Аналіз результатів дослідження викликає необхідність розробки практичних рекомендацій щодо подальшого вдосконалення та розвитку комунікативних здібностей юнаків.

Для осіб, що мають низький та середній рівень розвитку комунікативних здібностей, було запропоновано наступні практичні рекомендації:

1. зважаючи на позитивну динаміку корекційної програми, юнакам слід продовжувати відвідувати тренінгові заняття спрямовані на розвиток комунікативних навичок та комунікативної сфери загалом;

2. вчити напам'ять вірші, прозові твори, які містять діалог/суперечку, та відповідно декламувати їх. Це сприятиме адекватному усвідомленню свого емоційного стану, допоможе урізноманітнити способи поведінки в складних життєвих ситуаціях;

3. кожного дня вивчати 10 нових слів різних галузей/напрямків діяльності та відповідно розуміти їх значення. Це збільшить словниковий запас юнаків, розширить їх кругозір і збільшить спектр тем для розмов, до яких вони можуть впевнено долучатися;

4. відвідувати психологічні гуртки, де потрібно розв'язувати різні кейси. Це сприятиме адекватному усвідомленню свого емоційного стану,

розширить коло друзів та знайомих, формуватиме почуття відповідальності за результат спільної з іншими діяльності, дозволить юнакам вийти зі своєї зони комфорту, що веде за собою не лише розвиток комунікативних здібностей, а особистості загалом;

5. приєднатися до громадських організацій, зайнятися волонтерством. Також гарний спосіб не лише розширити коло знайомств, а й навчитися відстоювати, аргументувати власну думку, брати до уваги позиції оточуючих;

6. встановити собі мету: познайомитися з двома-трьома новими людьми до кінця місяця (часові терміни можуть варіюватися в залежності від індивідуальних особливостей юнака). Таке завдання також дієве для осіб з невпевненістю в собі, комунікативними бар'єрами. Досягаючи поставленої мети, юнаки долають замкнутість, сором'язливість, а також інші комунікативні бар'єри.

Висновки. Аналіз літератури та результати емпіричного дослідження дозволяють простежити вплив дискусії на розвиток комунікативних здібностей юнаків. Після впровадження психокорекційних заходів засобами дискусії у юнаків відмічається більша впевненість в собі, вони активніше вступають в контакт з оточуючими, захищають свою думку. Також, за їх словами, перебування в новому колективі наразі мотивує до встановлення нових знайомств, до обговорення різних тем та розширення світогляду.

Перспективами подальших досліджень вважаємо розробку та апробацію психокорекційної програми, спрямованої на розвиток мотиваційної складової комунікативної компетентності студентів практичних психологів.

Список використаних джерел

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.: Перун, 2005. 1728 с.

2. Вітюк Н.Р. Студентська група як чинник розвитку комунікативних здібностей майбутніх учителів. *Збірник наукових праць:*

філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ: Вид-во «Плай» Прикарпатського ун-ту, 2001. Вип. 6. Ч.2. С. 201-211.

3. Власенко Л.В. Соціально-психологічний супровід академічної групи як засіб розвитку культури спілкування студентів: автореф. дис. канд. псих. наук: 19.00.05. К., 2005. 18 с.

4. Дьяконов Г.В. Диалогические методы психологического исследования. Учеб. Пособие для высшей школы. Кировоград: Изд-во «Код», 2004. 64 с.

5. Лук'янчук Н.В. Фасилітативний супровід розвитку комунікативної обдарованості в юнацькому віці: автореферат дисертації: Київ, 2015. 20 с.

6. Панина Т.С., Вавилова Л.Н. Современные способы активизации обучения: учеб. пособие для студ.высш. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2006. 176 с.

7. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. К.: «Ваклер», 2003. 656 с.

8. Творогова Н.Д. Общение: диагностика и управление. М.: Смысл, 2002. 246 с.

9. Чепелева Н.В. Психологічна характеристика діалогічного тексту. Психологія. Збірник наукових праць НПУ імені М.П. Драгоманова, 2000. Вип. 1 (8). С. 3-8.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Busel V. T. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. K.: Perun, 2005. 1728 s.

2. Vitiuk N.R. Studentska hrupa yak chynnyk rozvytku komunikatyvnykh zdibnosti maibutnykh uchyteliv. Zbirnyk naukovykh prats: filosofiiia, sotsiolohiia, psykholohiia. Ivano-Frankivsk: Vyd-vo «Plai» Prykarpatskoho un-tu, 2001. Vyp. 6. Ch.2. S. 201-211.

3. Vlasenko L.V. Sotsialno-psykholohichniy suprovid akademichnoi hrupy yak zasib rozvytku kultury spilkuvannia studentiv: avtoref. dys. kand. psykhn, nauk: 19.00.05. K., 2005. 18 s.
4. Diakonov H.V. Dyalohycheskye metody psykholohycheskoho yssledovanyia. Ucheb. Posobye dlia vysshei shkoly. Kyrovohrad: Yzd-vo «Kod», 2004. 64 s.
5. Lukianchuk N.V. Fasylytatyvnyi suprovid rozvytku komunikatyvnoi obdarovanosti v yunatskomu vitsi: avtoreferat dysertatsii: Kyiv, 2015. 20 s.
6. Panyna T.S., Vavylova L.N. Sovremennyye sposoby aktyvnykh obucheniya: ucheb. posobye dlia stud.vyssh. ucheb. zavedenyi. M.: Yzdatelskyi tsentr «Akademyia», 2006. 176 s.
7. Pocheptsov H.H. Teoryia kommunykatsyy. K.: «Vakler», 2003. 656 s.
8. Tvorohova N.D. Obshchenye: dyagnostyka y upravlenye. M.: Smysl, 2002. 246 s.
9. Chepelieva N.V. Psykholohichna kharakterystyka dialohichnoho tekstu. Psykholohiya. Zbirnyk naukovykh prats NPU imeni M.P. Drahomanova, 2000. Vyp. 1 (8). S. 3-8.